

Kulturhistoriske registreringar

Flatøy kollektivknutepunkt og innfartsparkering
Meland kommune

RAPPORT 10 2017

HORDALAND
FYLKESKOMMUNE

10
2017

Forord

Etter omorganiseringa av kulturminnevernet i 1990 vart ansvaret for automatisk freda kulturminne i plansaker overført til fylkeskommunane. I Hordaland fylkeskommune er det Fylkeskonservatoren ved Kultur- og idrettsavdelinga som utfører det kulturminnefaglege arbeidet. Planområda vert sjekka ut i høve til arkivopplysningar om kjente automatisk freda kulturminne. Det vert og gjort ei kulturminnefagleg vurdering om det må gjerast arkeologiske registreringar i felt.

Den arkeologiske registreringa i felt har som mål å finne ut om eit planlagd tiltak vil komma i konflikt med automatisk freda kulturminne (eldre enn 1537). I den grad tiltaket vil verka inn på nyare tids kulturminne vil desse bli kort omtalte.

Denne rapporten er utarbeidd på bakgrunn av arkeologisk registrering i felt. Rapporten gjev opplysningar om arbeidsomfang, utstrekning og karakter av registrerte kulturminne, og om framlagde planar er i konflikt med kulturminne.

Innhald

1. Samandrag.....	1
2. Bakgrunn.....	3
3. Kulturminne og kulturmiljø – nokre sentrale omgrep	3
4. Metode	4
5. Området.....	6
6. Tidligere registreringar og funn i område	7
7. Undersøkinga	7
7.1 Askeladden id. 108006 – Krossnes 9 – Busetnad/aktivitetsområde frå steinalder	8
8. Konklusjon.....	10
Referansar	11

Figurliste

Figur 1. Oversiktskart med Flatøy avmerka med raud ring.	1
Figur 2. Oversiktskart over planområdet med arkeologiske lokalitetar.....	2
Figur 3. Oversiktskart over lokalitet id. 108006 – Krossnes 9.	2
Figur 4. Oversikt over dei arkeologiske periodane.	4
Figur 5. Strandforskyvingskurve for Flatøy, Meland kommune (etter Lohne 2006).	6
Figur 6. Planområdet i S sett mot N.....	6
Figur 7. Planområdet i S sett mot S.	6
Figur 8. Tidlegare registrerte lokalitetar på Krossneset.....	7
Figur 9. Oversiktskart over prøvestikk tatt under registreringa i 2017.....	8
Figur 10. Krossnes 9, Askeladden id. 108006. Lokaliteten sett mot S. Funnførande prøvestikk markert med raud pil.	9
Figur 11. Funnførande prøvestikka PS 2 og PS 4.....	9
Figur 12. Oversikt over funna gjort under registreringa i 2017 (katalogisert av Universitetsmuseet i Bergen).	10

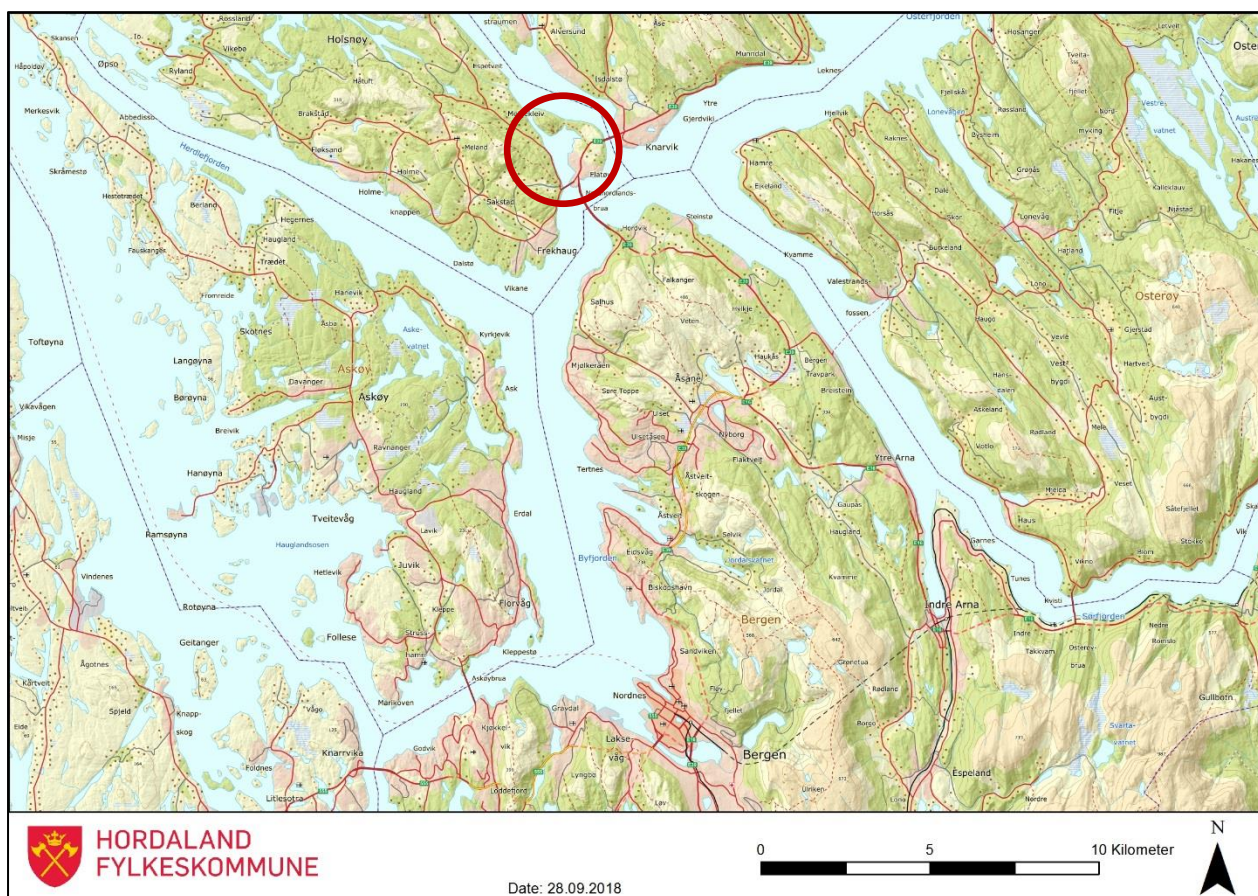
For feltfoto viser ein til HFK sitt fotoarkiv «Fotostation».

1. Samandrag

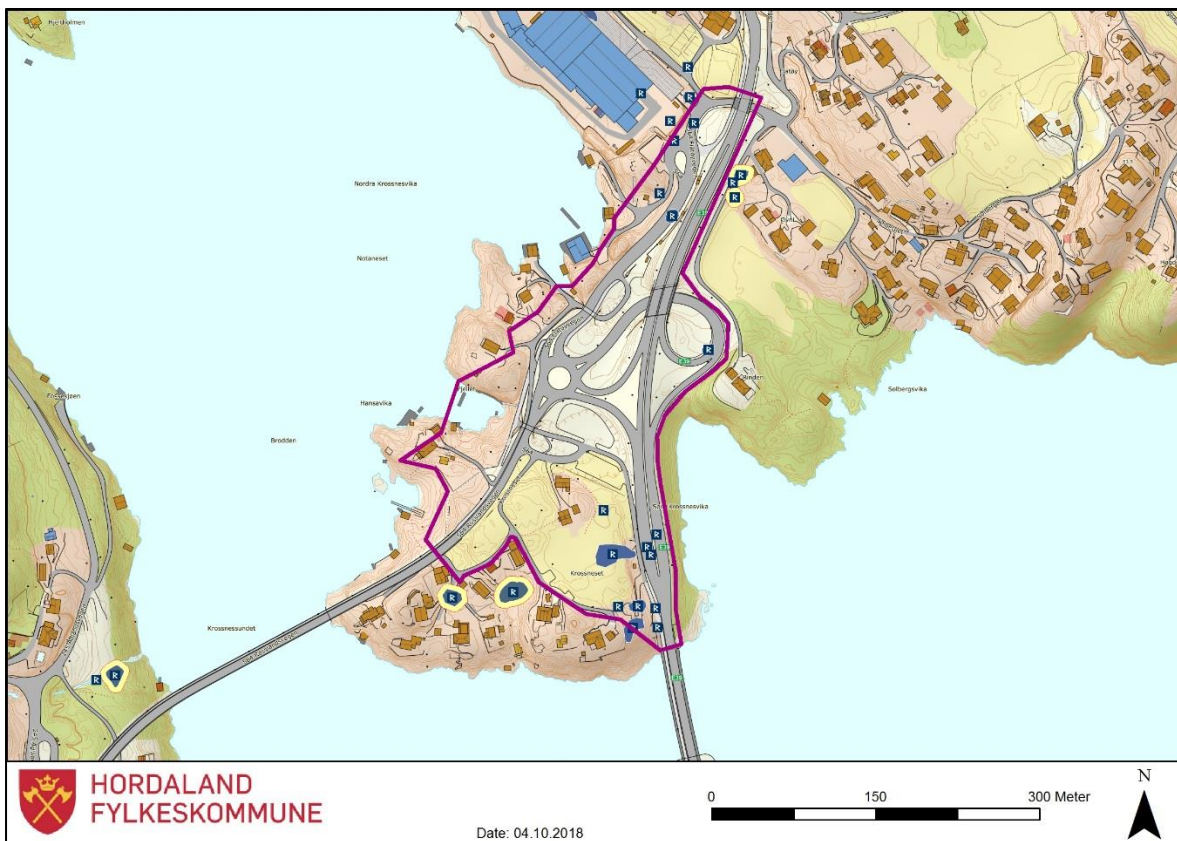
I samband med detaljregulering for kollektivknutepunkt og innfartsparkering på Flatøy i Meland kommune har Fylkeskonservatoren ved Hordaland fylkeskommune gjennomført ei arkeologisk registrering for å avklare vernestatus til ein steinalderlokalitet med Askeladden id. 108006.

Registreringa vart utført 18. mai 2017 av Anders Wahlborg og Robert Stormark. Rapport er skriven av Anders Wahlborg.

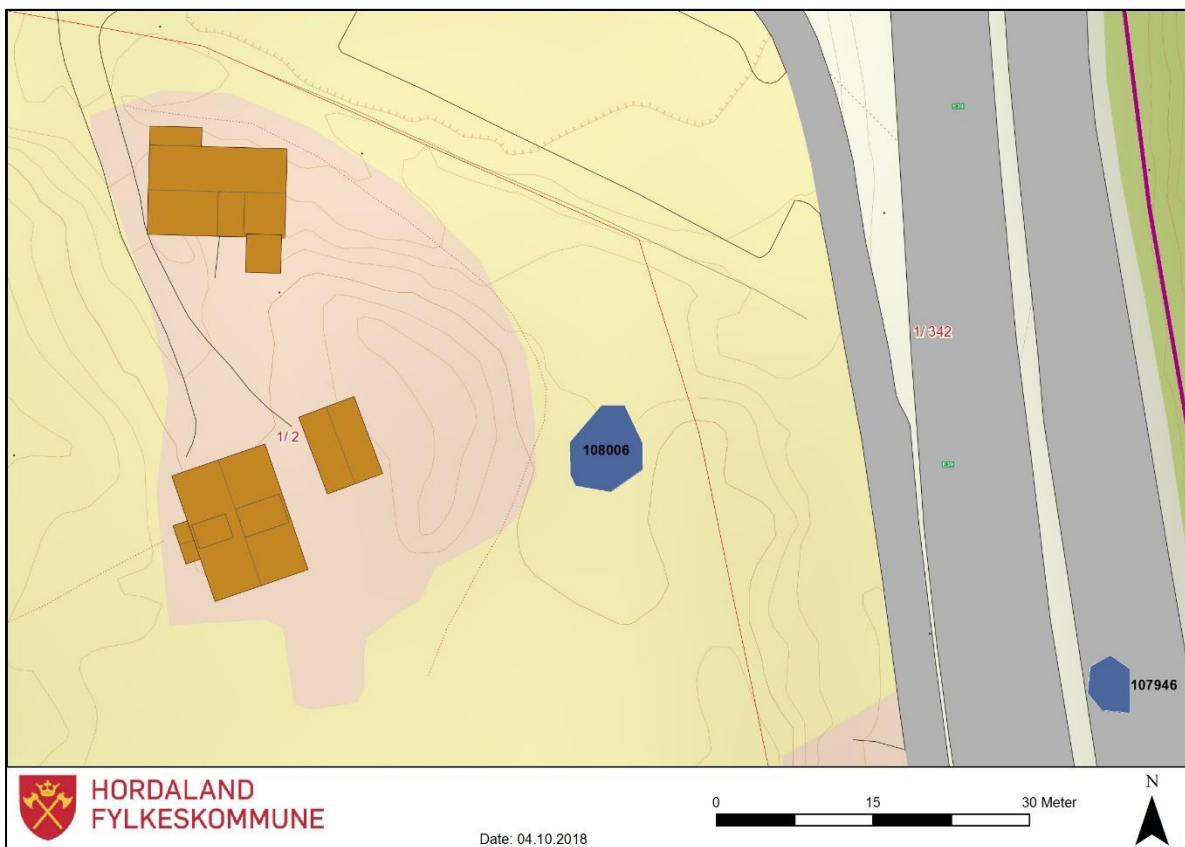
Under registreringa vart det grave åtte prøvestikk kring den kjende lokaliteten. To av desse var funnførande. Undersøkinga viste at lokaliteten er svært skadd av ein nedgraven septiktank. Som resultat av den arkeologiske registreringa vart vernestatus til lokaliteten endra frå automatisk freda til ikkje freda.

Figur 1. Oversiktskart med Flatøy avmerka med raud ring.

Figur 2. Oversiktskart over planområdet med arkeologiske lokaliteter.

Figur 3. Oversiktskart over lokalitet id. 108006 – Krossnes 9.

2. Bakgrunn

Bakgrunn for den arkeologiske registreringa er detaljregulering for kollektivknutepunkt og innfartsparkering på Flatøy i Meland kommune. I planområdet ligg det ein steinalderlokalitet med Askeladden id. 108006 som vart påvist av Universitetsmuseet i Bergen på slutten av 80-tallet. Sjølv om lokaliteten har vore skadd av ein nedgraven septiktank fekk den vernestatus som automatisk freda, utan at den vart nærare undersøkt. På bakgrunn av dette var det naudsynt med ei mindre registrering for å avklare vernestatus til lokaliteten i samband med planarbeidet. Hordaland fylkeskommune varsla difor arkeologisk registrering i brev datert 13. mars 2017. Saksnummer i saka er 2017/2573.

3. Kulturminne og kulturmiljø – nokre sentrale omgrep

Kulturminne er konkrete spor etter menneske som levde før oss. Dei omfattar òg stader det er knytt historiske hendingar, tru eller tradisjonar til, jf. kulturminnelova § 2, 1. ledd. Kulturminne kan til dømes vere hus, gravhaugar, tufter, båtar og vegar. Desse kan vere frå tidlegare tider eller frå vår eiga tid.

Med *kulturmiljø* er meint eit område der kulturminne er ein del av ein større heilskap eller samanheng. Kulturmiljø kan til dømes vere ein bydel, eit gardstun med landskapet ikring, eit fiskevær eller eit industriområde med fabrikkar og bustader, jf. kulturminnelova § 2, 2. ledd.

Eit stort tal med verdifulle kulturminne er freda. Gjennom kulturminnelova er kulturminne frå oldtid og mellomalder (inntil år 1537), ståande bygningar eldre enn 1650 og samiske kulturminne eldre enn 100 år automatisk freda. Lova inneheld òg eigne lovføresegner om vern av skipsfunn. Kulturminnelova § 4 inneheld ei liste av ulike typar kulturminne som er automatisk freda. I kulturminneforvaltninga vert det også ofte skilt mellom automatisk freda kulturminne, også kalla forminne og nyare tids kulturminne.

Dei aller fleste av dei automatisk freda kulturminna er enno ikkje registrert. Det er ulike årsaker til dette. Mest vanleg er at dei ligg under dagens markoverflate, og ikkje er synlege. Det kan og skuldast at ein aldri har leita etter kulturminne i desse områda, eller at kulturminna er så overgrodd at dei ikkje lenger er synlege. Så lenge kartfesting og registrering av automatisk freda kulturminne aldri vil bli fullstendig, er ein i offentleg forvaltning og arealplanlegging avhengig av

den informasjonen og dei data kulturminnevernet får fram gjennom registreringsarbeidet. Ved planlegging av offentlege og større private tiltak pliktar den ansvarlege å undersøke om tiltaket vil virke inn på automatisk freda kulturminne, jf. kulturminnelova § 9. Ved andre tiltak som inneber endra arealbruk og tiltak i marka, er det arkeologiske undersøkingar etter § 11 i kulturminnelova som skal sikre at både kjente, og hittil uregistrerte automatisk freda kulturminne ikkje vert øydelagde som følgje av eventuelle brot på § 3 i kulturminnelova.

Arkeologiske periodar		Ukalibrert BP	Kalibrert BC/AD
Eldre steinalder	Tidlegmesolitikum (TM)	10 020 – 8900 BP	9500 – 8000 BC
	Mellommesolitikum (MM)	8900 – 7690 BP	8000 – 6500 BC
	Seinmesolitikum (SM)	7690 – 5230 BP	6500 – 4000 BC
Yngre steinalder	Tidligneolitikum (TN)	5230 – 4700 BP	4000 – 3300 BC
	Mellomneolitikum, periode A (MNA)	4700 – 4100 BP	3300 – 2600 BC
	Mellomneolitikum, periode B (MNB)	4100 – 3800 BP	2600 – 2300 BC
	Seinneolitikum (SN)	3800 – 3500 BP	2300 – 1800 BC
Bronsealder	Eldre bronsealder (EBA)	3500 – 2900 BP	1800 – 1200 BC
	Yngre bronsealder (YBA)	2900 – 2440 BP	1200 – 500 BC
Eldre jernalder	Førromersk jernalder	2440 – 2010 BP	500 – 0 BC
	Romertid	2010 – 1680 BP	0 – 400 AD
	Folkevandringstid	1680 – 1500 BP	400 – 570 AD
Yngre jernalder	Merovingartid	1500 – 1210 BP	570 – 780 AD
	Vikingtid	1210 – 1000 BP	780 – 1030 AD
Mellomalder	Tidlig mellomalder		1030 – 1150 AD
	Høgmellomalder		1150 – 1350 AD
	Seinmellomalder		1350 – 1537 AD

Figur 4. Oversikt over dei arkeologiske periodane.

Kulturminne frå nyare tid (yngre enn 1537) har meir eller mindre stor verneverdi, men er med unntak av ståande bygningar eldre enn 1650 i utgangspunktet ikkje automatisk freda. Dei kan verte freda etter § 15 i kulturminnelova eller verte regulerte til vern med heimel i plan- og bygningslova. I SEFRAK-registeret er kulturminne frå før 1900 (hovudsakleg ståande bygningar) registrert. I nokre områder er òg kulturminne frå etter 1900 SEFRAK-registrert.

4. Metode

Sidan førhistoriske spor etter menneske ofte ikkje er synleg på markoverflaten, vil registreringsmetode vanlegvis innebere graving manuelt med spade, prøvestikking, eller ved hjelp av gravemaskin, maskinell flateavdekking. I område kor ein reknar med funn av synlege kulturminne vert det søkt i overflata. Ofte vert fleire metodar nytta på ei og same registrering.

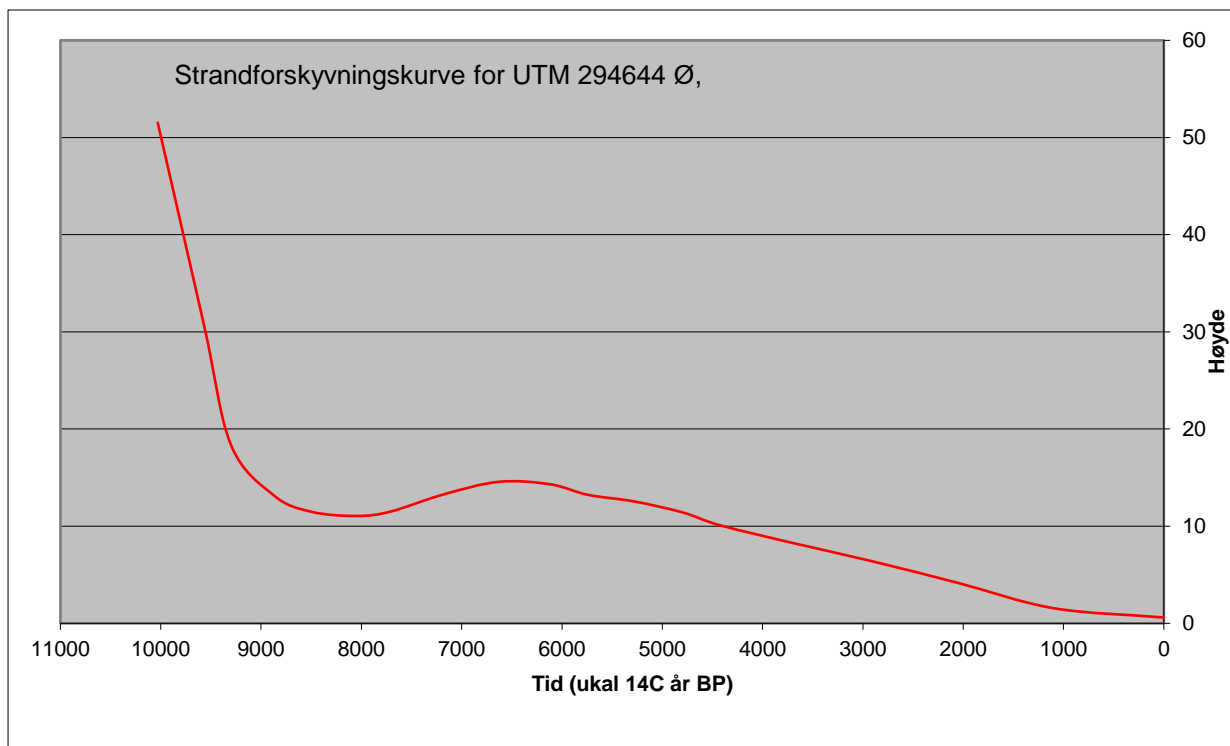
Kva metode som er vald avheng av topografi, høgd over havet og kva type kulturminne ein reknar med å kunne påvise.

Prøvestikking er den mest nytta metoden for å påvise kulturminne frå steinbrukande tid, men kan også nyttast til å påvise yngre kulturminne. Ved bruk av denne metoden sonderar ein fyrst med eit jordborr etter lausmassar. Ved påvising av lausmassar grev ein så prøvestikk med spade. Prøvestikka er om lag 40 x 40 cm. Den oppgrave massen under torva vert vassålda i såld med 4 millimeter maskevidde. Slik vil funn av reiskap og avslag etter reiskapsproduksjon vere lett å finne.

Maskinell flateavdekking er ein arkeologisk registreringsmetode ofte nytta til å påvise automatisk freda kulturminne i dyrka mark. Metoden går ut på at ein fjernar jordlag med gravemaskin ned til undergrunnen eller til uforstyrta lag med funn av forhistoriske spor. Når den overdekkande jordmassen blir fjerna av gravemaskina følg arkeologane maskina og reinsar fram den avdekka flata for å påvise spor etter førhistorisk aktivitet. Slike spor er til dømes stolpehol og veggriller etter hus, ulike typar nedgravningar som graver, kokegroper og eldstadar, ardspar etter førhistorisk jordbruk eller restar av kulturlag eller dyrkingslag. Ved registreringa er det opna opp søkesjakter i kring tre meters breidde og i varierende lengde.

Ved overflaterregistrering vert området som skal undersøkast synfare systematisk med tanke på synlege kulturminne. Synlege kulturminne kan vere gravminne, hustufter, helleristningar, bergmalingar, steingjerder, geilar, jakt- og fangstanlegg, kolgroper, vegar og vegfar, hellerar, runesteinar jernvinne, steinbrot, bygdeborgar.

Landskapet har endra seg mykje sidan førhistorisk tid, enten ved at tidlegare tiders busetjingsområde har gått ut av bruk og grodd att, ved moderne påverking eller ved landheving. Det er utarbeidd kurver over eldre strandlinjer for Hordaland (Lohne 2006; sjå også Rommundset 2005 og Vasskog 2006). Dette kan vere ein god reiskap til å forstå landskapsendringar over tid. Strandlinekurver er også ein metode ein nyttar for å datere steinalderlokalitetar innanfor ei gjeve ramme. Ei strandlinjekurve for det gjeldane området er vist på figuren under.

Figur 5. Strandforskyvningskurve for Flatøy, Meland kommune (etter Lohne 2006).

5. Området

Planområdet ligg på Krossneset på Flatøy i Meland kommune. Store delar av det aktuelle arealet er prega av moderne inngrep, med E39 med tilhøyrande infrastruktur i nord og aust, og Fv 564 i vest. Sør i planområdet, på gnr. 1, bnr. 2, ligg den tidlegare påviste steinalderlokaliteten, Askeladden id. 108006.

Figur 6. Planområdet i S sett mot N.

Figur 7. Planområdet i S sett mot S.

6. Tidligere registreringar og funn i område

Det er frå før kjend ein stor del lokalitetar frå Flatøy, også innanfor planområdet. Særlig er det buplassar frå steinalder som dominerer. Dei fleste lokalitetane vart påvist og undersøkt i samband med bygging av Nordhordlandsbrua. I siste halvdel av 70-talet vart det utført fleire registreringar og nokre få utgravingar, og omkring 10 år seinare vart dei fleste av dei tidlegare påviste steinalderlokalitetane utgravid. Lokalitetane låg 10-16 moh ved Krossneset i sør, og kunne daterast til omkring 4500- 2500 før vår tidsrekning.

Figur 8. Tidlegare registrerte lokalitetar på Krossneset. Askeladden id. 108006 markert med raud pil.

7. Undersøkinga

Registreringa vart utført 18. mai 2018 av Robert Stormark og Anders Strandheim Wahlborg. Det vart grave 8 prøvestikk kor 2 av desse var funnførande. På bakgrunn av resultat frå den arkeologiske registreringa vart vernestatus til den tidlegare kjende steinalderlokaliteten med Askeladden id. 108006 endra frå automatisk freda til ikkje freda. Den opphavelog lokalitetsavgrønsing vart ikkje endra då konteksten til nye funn gjort nord for lokaliteten var noko usikker.

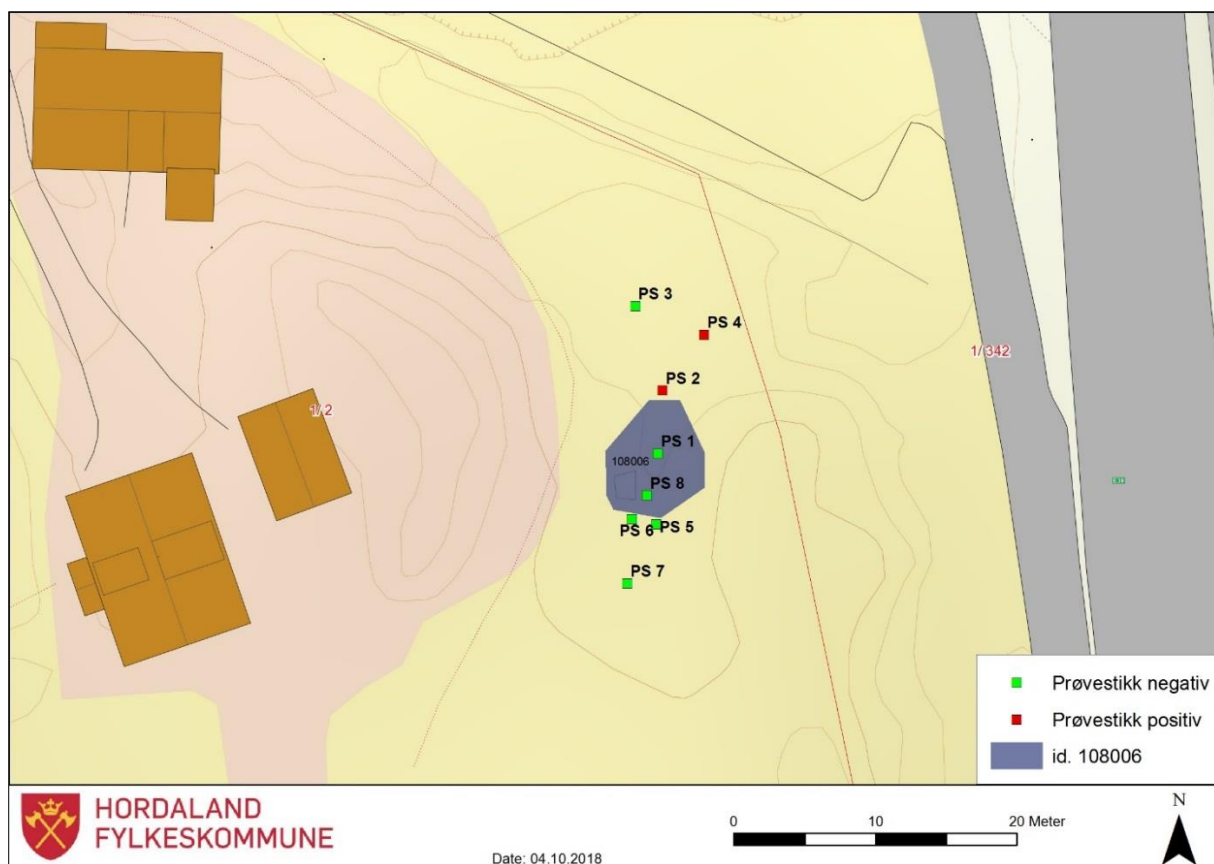
7.1 Askeladden id. 108006 – Krossnes 9 – Busetnad/aktivitetsområde frå steinalder

Lokaliteten vart påvist under Krossnesprosjektet. Dette var eit større utgravingsprosjekt sør på Flatøy i regi av Universitetsmuseet i Bergen som gjekk føre seg i perioden 1988 – 1991.

Lokaliteten ligg aust for tunet på gnr. 1, bnr. 2, bak ein naturleg haug i eit lite, lunt drag der terrenget skrår svak ned mot nord. Ein traktorveg skil lokaliteten og den naturlige haugen.

Vegetasjonen i det aktuelle området består hovudsakleg av gras og siv. Her er det frå før grave ned ein septiktank, og det littiske materialet vart funne i oppgrave massar. Til saman vart det gjort 9 funn (B14756): ei mikroflekk av flint, ein kjernefragment av flint, seks avslag av flint, kor av eit retusjert, og eit avslag av kvarts/kvartsitt. Lokaliteten som ligg mellom 13 og 14 meter over havet vart ikkje nærare undersøkt under Krossnesprosjektet.

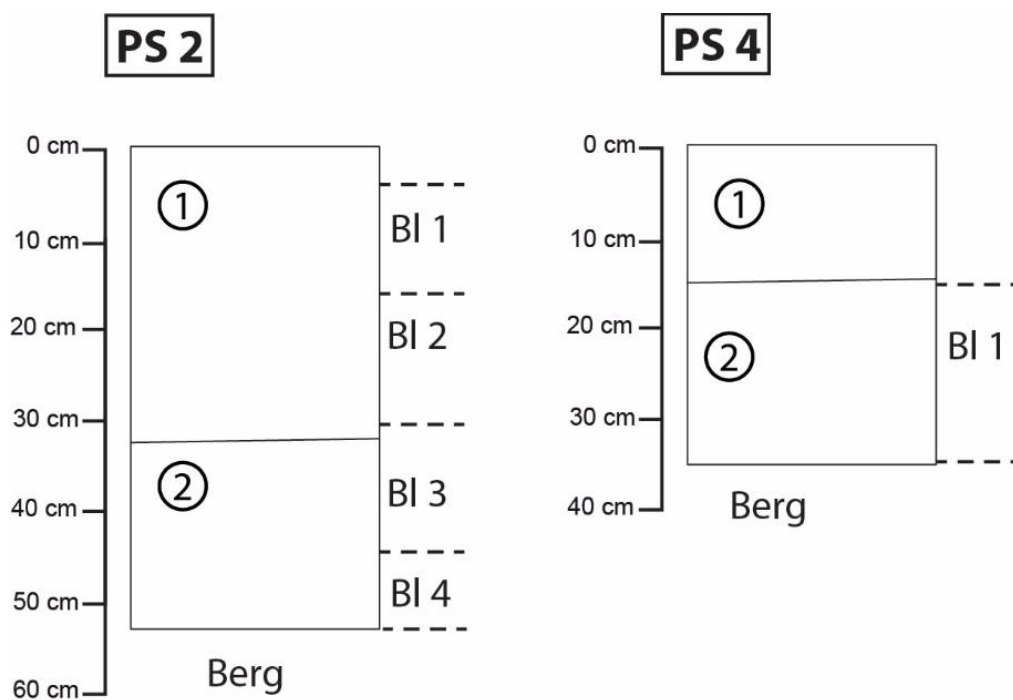
Under den arkeologiske registreringa i 2017 vart det grave 8 prøvestikk i det aktuelle området. Det vart gjort funn i to av dei, PS2 og PS4. Disse ligg begge utanfor det som er den opphavlege lokalitetsavgrønsinga. To av prøvestikk (PS 1 og PS 8), tatt i område definert som den opphavelge lokaliteten, var funntomme.

Figur 9. Oversiktskart over prøvestikk tatt under registreringa i 2017.

Figur 10. Krossnes 9, Askeladden id. 108006. Lokalteten sett mot S. Funnførande prøvestikk markert med raud pil.

Figur 11. Funnførande prøvestikka PS 2 og PS 4.

Kontekst	Stratigrafisk_Lag	Mekanisk_Lag	Funnr	Gjenstand	Gjenstandsdel	Materiale	Antall	Museumsnr.
PS 2		bøttelag 1	1	avslag		rhyolitt	2	B18017/1
PS 2		bøttelag 3	2	avslag		rhyolitt	1	B18017/1
PS 2		bøttelag 4	3	eldflint		flint	1	B18017/2
PS 4		bøttelag 1	4	avslag		flint	1	B18017/1

Figur 12. Oversikt over funna gjort under registreringa i 2017 (katalogisert av Universitetsmuseet i Bergen).

Dei to funnførande prøvestikka (PS 2 og PS 4) var høvesvis 52 og 35 cm djupe. Lag 1 i begge prøvestikka var brun matjord iblanda grus og sand. Lag to i PS 2 bestod av brun grus, sand og stein, medan lag 2 i PS 4 bestod av matjord iblanda grå leire, grus og sand. Det var berg i botn i begge prøvestikka. Både i PS2 og PS4 vart det funne mykje moderne innslag, også i det nedste bøttelaget. Dette var også tilfelle i dei prøvestikka utan funn. Til saman vart det gjort fem funn under registreringa i 2017 (B18017): tre avslag av rhyolitt, eit flintavslag og ein eldflint. På grunn av usikker kontekst til dei nye funna og moderne forstyrningar i det aktuelle arealet vart det valt å behalde den opphavelige lokalitetsavgrensinga.

8. Konklusjon

Den arkeologiske registreringa i samband med detaljregulering for kollektivknutepunkt og innfartsparkering på Flatøy i Meland kommune vart gjennomført 18. mai 2018. Registreringa resulterte i at vernestatus til den tidlegare påviste steinalderlokaliteten med Askeladden id. 108006 vart endra frå automatisk freda til ikkje freda.

Referansar

Bjørgo, T. 1981: *Flatøy, Meland kommune, Hordaland*. Hovudoppgåve i arkeologi som omhandlar registreringar, utgravingar og dateringar frå Flatøyundersøkingane 1975-77.

Helskog, K., Indrelid, S. & Mikkelsen, E. 1976. *Morfologisk klassifisering av slåtte steinartefakter*. Universitets Oldsaksamlings årbok 1972-1974.

Lohne, Ø.S. 2006: *SeaCurve_v1 – Teoretisk beregning av strandforyvningsskurver i Hordaland fra UTM koordinater (MS Excel regneark)*.

Riksantikvaren sin kulturminnedatabase «Askeladden» (<https://askeladden.ra.no>)

Rommundset, A. 2005: *Strandforyvning og isavsmelting i midtre Hardanger*. Masteroppgåve, Geologisk institutt, Universitetet i Bergen.

Simpson, D. 1992: *Archaeological Investigations at Krossnes, Flatøy 1988-1991*. Arkeologiske rapporter 18, Historisk museum, Universitetet i Bergen.

Vasskog, K. 2006: *Holosen strandforyvning på sørlige Bømlo*. Masteroppgåve, Geologisk institutt, Universitetet i Bergen.

Hordaland fylkeskommune har ansvar for å utvikle hordalandssamfunnet. Vi gir vidaregåande opplæring, tannhelsetenester og kollektivtransport til innbyggjarane i fylket. Vi har ansvar for vegsamband og legg til rette for verdiskaping, næringsutvikling, fritidsopplevingar og kultur.

Som del av eit nasjonalt og globalt samfunn har vi ansvar for å ta vare på fortida, notida og framtida i Hordaland. Fylkestinget er øvste politiske organ i fylkeskommunen.

**HORDALAND
FYLKESKOMMUNE**

Agnes Mowinckels gate 5
Postboks 7900
5020 Bergen

Telefon: 55 23 90 00
E-post: hfk@hfk.no

www.hordaland.no